

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

У сучасному світі захист і дотримання основних прав і свобод людини і громадянина перестали бути компетенцією конкретної країни, а стали справою всього міжнародного співтовариства, оскільки вже тривалий час є важливішим завданням багатьох держав світового спів-

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого,

товариства. Завдяки підвищеній стурбованості й увазі міжнародної спільноти до цих питань в різний час авторитетними міжнародними організаціями прийнято близько 300 декларацій, конвенцій, хартій. Міжнародно-правові акти в галузі прав людини, як правило, розглядають як міжнародні стандарти, бо вони розробляються на підставі звичаєвих норм, що сформувалися внаслідок визнання державами юридичної сили правил поведінки, які були проголошені Генеральною Асамблеєю ООН у вигляді декларацій чи рекомендацій. Україна як держава-засновниця ООН узяла на себе зобов'язання у галузі міжнародного співробітництва для сприяння підвищенню загальної поваги й дотримання прав людини і основних свобод. Ціла низка міжнародно-правових актів стала базисом для Конституції України.

Міжнародні стандарти в галузі прав людини – це загальновизнані міжнародно-правові норми, які закріплюють на загальнонародському рівні статус особистості і встановлюють перелік основоположних прав і свобод, обов'язок держав їх дотримуватися цих прав і свобод, а також межі можливого або припустимого їх обмеження. До основних міжнародно-правових актів, що встановлюють загальнонародські стандарти прав і свобод особи, та стосуються правового статусу людини і громадянина і з якими узгоджуються приписи Конституції і відповідних нормативних актів України, належать: Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950), Європейській соціальний стандарт (1961), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989), Документ Копенгагенської наради – конференції з людського виміру НБСЄ (1990).

Отже, Основний Закон і конституційне законодавство нашої держави зорієнтовані на міжнародно-правові стандарти. З огляду на це в них значна увага приділяється регулюванню співвідношення і взаємодії норм внутрішнього і міжнародного права. Україна, дотримуючись загально-визнаних принципів і норм міжнародного права, на конституційному рівні встановила чіткий порядок введення в дію цих норм. Так, норми міжнародного права, у тому числі і ті, що стосуються прав і свобод людини, стають частиною національного законодавства за умови надання

згоди на обов'язковість міжнародних договорів Верховною Радою України. Чинна Конституція в цілому відповідає міжнародному праву, тенденціям його розвитку, насамперед із питань забезпечення прав людини. Наприклад, розділ II Конституції присвячений правам і свободам людини і громадянина, а в цілій низці статей знайшли своє відображення положення Загальної декларації прав людини (із цієї моделі виходить ч. 1 ст. 24 Основного Закону). Виходячи з положень Декларації «усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах» (ст. 1), а згідно зі ст. 2 кожній людині надаються всі права і свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від яких-небудь розходжень, а саме раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або станового походження, майнового чи іншого стану.

Важливим міжнародно-правовим актом про права людини, який вплинув на розвиток конституціоналізму в Україні є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Виходячи з положень Конвенції, основні права і свободи особи є природними, а не такими, що даровані державою, і належать кожному від народження. Враховуючи це, у ст. 21 Конституції України закріплюється, що «права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними». Згідно з Конвенцією, права людини регулюються тільки законом, який обов'язково публікується, і ніякий нормативно-правовий акт не може її обмежити. У свою чергу, у ч. 2 ст. 22 Конституції встановлено, що «конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані», а у ч. 3 ст. 57 закріплено, що «Закони та інші нормативно-правові акти, що встановлюють права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, визначеному законом, є не чинними». У ст. 24 Конституції знайшов закріплення один із найважливіших правових принципів – принцип рівності: «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом». Щодо права приватної власності, то ці положення Конвенції теж відображені у Конституції України. Так, ч.4 ст.41 Основного Закону містить положення щодо непорушності права приватної власності. Примусове відчуження цього права можливе лише як виняток із мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановленому законом, і за умови попереднього й повного відшкодування їх вартості, тільки в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Крім того, Конституція України передбачила можливість звернення громадян України до спеціальних міжнародних установ із питань вирі-

шення спорів. До таких установ належать Міжнародний Суд ООН, Європейський суд з прав людини. Згідно із ст. 55 Конституції кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасницею яких є Україна.

Найважливішу роль у запровадженні відповідних стандартів відіграє Європейський суд з прав людини, який діє відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., що набула чинності в Україні у вересні 1997 р. Саме з цього часу започатковано якісно новий підхід до імплементації правозахисних стандартів, яким надається конкретна правова форма.

Прецедентна практика Європейського суду з прав людини нині фактично є елементом національної правової системи, оскільки сама Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод дає Суду право тлумачити положення Конституції України, а національні судові органи починають дедалі більше посилатися на його судові рішення при вирішенні питань у межах національної судової юрисдикції [1]. Слід також наголосити, що зазначеному стану речей сприяє практика численних звернень громадян України до нього.

Так, починаючи з 1997 р., відколи Україна ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, Європейський суд ухвалив понад 500 рішень, в яких визнав Україну такою державою, що порушувала права людини. Зокрема, у рішенні по справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 р. Європейський суд з прав людини дав досить жорстку оцінку українській владі, наголосивши на неефективності судового захисту прав людини, що не може бути виправдане недостатністю коштів у держави для забезпечення рішень судів по захисту прав і свобод людей.

До ЄСПЛ з 1959 р. по 2017 р. подано 89 593 заяв, а кількість прийнятих ним за цей час рішень складає 20 637, із них по Україні 1213 (5,91% від загальної кількості) [2]. Варто додати, що протягом останніх десяти років Україна, на жаль, була у переліку держав, які мали борг із виплат за рішеннями Європейського суду. «У жовтні 2016 року борг сягнув близько 400 мільйонів гривень», – визнав міністр юстиції Павло Петренко [3]. Щоправда, у вітчизняному Мін'юсті стверджують: «За минулий рік Україна сплатила 612 мільйонів гривень за рі-

шеннями ЄСПЛ і на сьогодні заборгованостей перед своїми громадянами не має» [4].

Підсумовуючи, вкажемо, що сьогодні законодавство України з прав людини і насамперед Конституція нашої держави відповідають міжнародно-правовим стандартам, чого не можна сказати про законодавчу і правозастосовчу практику. Так, незважаючи на прогрес у законодавчій сфері, в Україні продовжують порушуватися загально визнані норми й принципи, які стосуються прав людини, ті чи інші статті Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, інших міжнародних документів. Проте можна стверджувати, що в нашій країні формується демократична правова держава, а отже, є сподівання, що з часом держава Україна не матиме проблем із забезпеченням усіх без винятку основних прав і свобод людини і громадянина. До того ж вступ України до Ради Європи зобов'язує дотримуватися міжнародних норм і принципів у галузі захисту прав людини.

Література:

1. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ:Реферат, 2006. С. 2.
2. European Court of Human Rights. Overview 1959–2017.URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592017_ENG.pdf
3. DW News. URL: <http://m.dw.com>
4. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України // URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/ukrayina-ne-maye-zaborgovanosti-z-viplat-za-rishennyami-yevropejskogo-sudu-z-prav-lyudini>